

ВОЈСКА ЈЕЗУИТА – УЧЕЊА, СТРУКТУРА И АКТИВНОСТИ РЕДА

Владан П. Станковић¹

Институт за политичке студије, Београд

Језуизам је доктрина језуитског монашког реда унутар Католичке цркве, и врста хришћанског учења, које настоји да сопствене приступе вери уклопи у хришћанско предање. Предмет овог научног рада биће доктрина језуита, али и сазнања о структури реда, те значају и домаћајима језуитских тековина. У тренутку када је након другог низа година за римског патријарха постављен припадник једног монашког реда – и то управо језуита – папа Фрања или Ђорђе Марио Бергољо (*Jorge Mario Bergoglio*, 1936), актуелност теме посебно добија на тежини. Период који обухвата истраживање сеже од тренутка рођења оснивача реда Огњена Лојолског (*Ignatio Loyola*) до избора 266. папе на трон Светог Петра у Риму У тих више од 500 године историје смештен је развој језуитске духовности и искристалисана својеврсна војна структура организације. Просторно одређење истраживања захвата понајпре католичка пространства, али и сва она подручја мисионарске делатности језуитског реда (*Terre emissarios*). Методи који су коришћени у раду су бројни: метод посматрања, метод дедукције, метод индукције, каузални метод, студија случаја, упоредни метод, анализа садржаја документоване грађе и сл. Основна хипотеза од које се полази у истраживању јесте да је језуитски ред дао огроман допринос развоју римокатоличког пута у хришћанство, подстичући христоцентризам, друштвени активизам, лаички апостолат...

Кључне речи: *језуизам, језуитски ред, исусовци, Католичка црква, војна структура реда, хришћанство, социологија религије*

Узроци и околности

Да бисмо спознали окружење у којем је настао језуитски ред неопходно је да имамо увид у друштвене околности које су га изнедриле. Неколико векова пре настанка језуизма католичко хришћанство Запада захвата климакс. Настојања Цркве да удахне нови, јеванђеоски живот пуку активностима фрањеваца и доминиканаца и борба ових монашких редова против релативизма и злоупотреба интелектуалних слобода париских катедри (које је нагризао субјективни, индивидуални рационализам и номинализам) нису, до краја, уродиле плодом. Рађање чистишишта, појава дијаболи-

¹ Др Владан П. Станковић је научни сарадник Института за политичке студије у Београду.

зма у митском сукобу Исуса и ђавола, те претње паклом нису оправдали очекивања. Учења Цркве постала су претешка и неразумљива маси верника, још увек утонулој у паганско наслеђе етногенетске културе руралних заједница које је сада, у још јачем валу, раширивала једна нова пошаст – Лутерово учење. Захтеви Цркве у правцу додатне християнизације довели су до одбацивања вере *benedictio apostolica*.² Томе је свакако доприносила и: свеприсутна заокупљеност личним спасењем (уместо вере у спасење заједнице верника), индивидуализација личне побожности, срозавање ауторитета Цркве, нарочито због учесталог кршења целибата, појава штампаних књига којим је свако себи могао тумачити Св. писмо. Настаје хуманизам (који одбацује обавезно црквено тумачење Св. списа, Св. тајне, церемоније и хијерархију), затим ренесанса (где је човек средиште света у којем превладава вишедимензионалност и експресивност) и, на крају, реформација (која оспорава сам легитимитет Католичкој цркви).

Оно што ће нарочито уздрмати католичка учења биће агресивни протестантизам који негира моћ Цркве да посредује између грешног човека и Бога тако што проповеда да спас омогућава јака индивидуална вера: „спасење долази самим чином вере, или у калвинистичкој верзији – предодређеношћу”.³ Негде у основи свога учења протестантизам негира људску вољу. По њему, божја милост је дар који добијају само одабрани, док је већина људи лоша и опака, те они никада не могу поправити своју природу, нити изменити своје особине.⁴ Оно што може спасити човека само је јака субјективна вера, која долази из дубине људске усамљености, па човек више није део заједнице, већ индивидуа, појединац, који стоји сам пред Богом.⁵ И управо ће језуизам своја основна учења градити на антипротестантизму: на јачој улози воље у завређивању милости ради спасења, у јачању цркве као институције, беспоговорној послушности Цркви насупрот хугенотском индивидуализму, одушеном христоцентризму насупрот сувом протестантском рационализму.

Утемељивач

Игњатије (Огњен) од Лојоле (*Ignacio de Loyola*) рођен је око 1491. године на северу Кастиље. Када је кастиљански летописац Симон Родригез (*Simón Rodrigus*) 1553. године састављао извештај свом португалском колеги Гонсалвешу де Камари (*Gonçalves de Câmara*),⁶ о хиспанизму Лојоле пише и следеће: „Његово баскијско

² Апостолско наслеђе.

³ T. Parsons: *Moderna društva*, Gradina, Beograd, 1992, str. 65: „Ova novina lišila je svaku protestantsku crkvu i njeno sveštenstvo moći ključeva, sposobnosti da posreduje spasenje kroz pričest – sakrament”.

⁴ J. Boisset: *Kratka povjest protestantizma*, Kršćanska sadašnjost, Beograd, 1985, str. 10: „(...) je li čovjek gospodar svoje sudbine? Ne, jer čovjek je grešnik, što znači loš i opak, ne može popraviti svoju narav i preinačiti svoju osobenost. Negiranje da čovjek stiječe zasluge razmjerno svojim dobrim djelima, ali se ni u kojem slučaju ne niječe nužnosti dobrih djela”.

⁵ Калвин каже и следеће: „Није Бог ради људи, него су људи ради Бога ту ...”. На другом месту Макс Вебер (*Max Weber*) цитира протестантског теолога Довдена (*Dowden*): „Najdublja zajednica sa Bogom (...) nalazi se (...) u tajnama usamljenog srca”. (M. Veber: *Protestantska etika i duh kapitalizma*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989, str. 78 i 234; op. cit, Dowden: *Puritan and Anglican*).

⁶ Ignace de Loyola: „Préface du père Louis Gonçalves da Câmara”, *Le récit du pèlerin – Autobiographie*, Fidélite – Salvator, Namur, 2006, p. 13–18.

подријетло исказује се и кроз његов тако опори језик⁷. Оно што остаје неспорно јесте да је Лојола пореклом Баск, и да је потицао из угледне грађанске породице. У раној младости остаје прибележено да је радио као паж у дворцу у Лојоли. Године 1521. бива рањен у обе ноге. Авантуристички дух који је испољавао заводећи жене и учествујући у војнама, замењује болничким креветом, где се напаса најпре витешком, а нешто касније и верском литературом. У верским, мистичним књигама он проналази нови смисао живота. Читао је много и разно, а нарочито је на њега оставила утисак књига „Живот Исуса Христа“. Управо та књига, баш као и житија свetica, побудила су у њему страст за мистиком. И сам је касније тврдио да га је још тада „прожео дух Христов“. Поведен витешким духом и новим сазнањима пише *Духовне вежбе*, да би се убрзо обрео у Светој земљи. По повратку са ходочашћа проналази себе: уписује престижна свеучилишта у Барселони, Алка де Хенаресу и Саламанки. Понесен духовним заносом држи јавне проповеди по трговима Барселоне. Његови наступи привукли су пажњу не само светине, већ и инквизиције.⁸ „Био је чак и затворен, испитиван и задржан неко вријеме као сумњив, али на крају пуштен као особењак“.⁹ Ипак, „једанаестогодишњи студиј је завршио на, тада најпознатијем свеучилишту – париској Сорбони“.¹⁰ Током студија Лојола се налази у средишту борбе хугенота (протестаната) и католичког естаблишмента. У стањима дубоке побожности Исус се показао Лојоли на један неуобичајен начин. Лојола је најпре чуо самог Бога оца који се обратио Христу сину: „Желим да овога узмеш за свог слугу. Исус се тада окренуо Игњацију и казао: *Хоћу да нам служиш!*“¹¹ То је био мистичан, али јасан позив Лојоли да свој живот посвети служењу Богу. За време студија око себе окупља групу названу: *Compagnia di Gesu* („Пријатељи у Господину“), и заједно са најближим пријатељима и сарадницима, Фрањом Ксаверским (*Xaver*), и Петром Фабером (*Faber*) одлучује да након студија, и заређења, отпутује за Јерусалим и тамо делује међу иноверцима. Лојола је готово наизуст познавао књижицу *doctor angelicus teologiae* Томе Аквинског *De rationibus fidei*, у којој се наводе разлике вере хришћанске и теолошки побија постојање објављене истине у муслиманској светој књизи Курану. Игњасио је држао да је света дужност претворити Св. Дух који се обрео у перу Аквинског у живу реч свете хришћанске мисије. Како су их сталне поморске чарке Турака и Млетачке Републике омеле у том науму, сишли су са венецијанских лађа, отпутовали у Рим и ставили се папи на располагање.¹² На папу Павла III Лојола оставио је упечатљив утисак. Св. отац позва шефа уфиција кардинала Вартоломеја Ђудићонија (*Bartolomeus Giudiccioni*) и саопшти му да састави извештај о могућности формирања новог реда. Сам се кардинал Ђудићони јавно опирао умножавању монашких редова, и пре је заступао становиште да по-

⁷ C. de Dalmases: *Sveti Ignacije Loyolski*, Filozofsko-teološki Institut Družbe Isusove, Zagreb, 1989, str. 30.

⁸ P. Leposavić: *Papstvo (istorija Rimokatoličke crkve)*, IGAM, Beograd, 2005, str. 458.

⁹ Ibidem

¹⁰ <http://www.redovnici.hr>

¹¹ C. de Dalmases: *Sveti Ignacije Loyolski*, Filozofsko-teološki Institut Družbe Isusove, Zagreb, 1989, str. 125.

¹² „La ligue formée par la republique de Venise, Charles-Quint est le pape contre les Turcs rendit impossible leur départ pour la Terre-Sainte. Ils résolurent apres plus d'un an d'attente de se diriger vers Rome“. (A. Guettée: *L'histoire des Jésuites*, t.1, Librairie Huet, Paris, 1858, page 23)

стојеће редова треба вратити на четири првобитна: бенедиктинце (са најчувенијим клинијевцима), цистерците (бернардинце), фрањевце и доминиканце.¹³ Ипак, што због притиска понтифекса, што због веште кампање Лојоли наклоњених лобиста, Ђудићони пристаде, и папа Павле III из палате „Венеција“, издаде булу *Regimeni militantis Ecclesiae* („Одреди војујуће Цркве“) на дан 27. септембра 1540. године, „у којој је свечано одобрио установљење Дружбе Исусове“.¹⁴ Тако настаде папска војска. Од тада дѐла мисија Дружбе Исусове (језуита) чији ће мисионарски рад, проширити хришћанство широм хоризонта постојећег света. Године 1548. утемељивач саставља Духовне вежбе, а две године касније папа одобрава *Конституције* – правило језуитског реда.

Игњацио Лојолски бива упокојен 1556. године. Већ 1609. папа проглашава Игњација блаженим, а само тринаест година касније, „на једној свечаности у базилици Св. Петра, Гргур XV проглашава светим Игњација од Лојоле“.¹⁵

Духовна њива: мистика, приступи и начела вере

Језуизам инсистира на охристотворењу, али то није боготражење источног предања, већ посебан приступ опонашања Христа – *imitatio*, доживљеног и проживљеног – тако да се кроз њега гушењем разуздане слободне воље ствара простор за Милост божију која води у спасење.¹⁶ Језуизам, дакле, вољом укида слободну вољу, да би примио „обожене садржаје свести Христове“ који су ништа друго до простор за изливање Св. Духа. Језуитски приступ побожности је непрегледна борба за што плоднију сарадњу воље са милошћу божјом. „Највећа је заблуда, у коју може пасти духовна особа... када нетко почне очекивати потпуни, блажени мир већ овдје на земљи“.¹⁷ Исусовци, дакле, поручују: не смирај у контемплацији и молитви класичних киновија Запада (картузијанаца, бернардинаца или фрањеваца), нарочито не индивидуални егзистенцијализам аскетског Истока (макаријанаца, исихаста, зилота или паламита), већ борба и акција за ширење простора да људска воља отвори простор за изливање Св. Духа. Лојолини следбеници су, у жељи да оповргну оптужбе јансениста да су пелагијанци (јер фаворизују вољу над милошћу божјом), упрегли вољу зарад милости – претворивши је у средство. То више није садржај свести већ *процес*, па августиновско предање о доминацији милости над људском вољом остаје нетакнуто.¹⁸

¹³ Из архива: Tacchi Venturi: *Storia*, V. I, parte secondo, pagina 208–214.

¹⁴ C. de Dalmases: *Sveti Ignacije Loyolski*, Filozofsko-teološki Institut Družbe Isusove, Zagreb, 1989, str. 138.

¹⁵ „In una solenne celebrazione nella basilica di San Pietro, Gregorio XV proclama santo Ignazio di Loyola.“ (<http://www.gesuiti.it/storia/24/25/485/450/772/schedabase.asp>)

¹⁶ H. Rahner: *Razvoj Ignacijeve duhovnosti*, Ljubljana, 1985, str.27: „(...) milost suvereno delovala, ko je preoblikovala Iniga v novega Kristusovega vojaka, moža Cerkve, ...“

¹⁷ G. Bernoville: *Isusovci*, Život, Zagreb, 1938, str. 77.

¹⁸ Када описује суштину Духовних вежби Игњација Лојолског, Ларусова енциклопедија инсистира управо на односу људске воље и Милости божје, као централном месту, читаве језуитске есхатологије. О односу и сразмери воље и милости каже се: „Духовне вежбе описују и оно што католик може постићи личним напором, препуштајући Богу милост која ће се излити на човека“. (Група аутора: „Језуити / исусовци“, *Opšta enciklo-*

Мистична страна језуизма прожета је христоцентричном духовношћу. Лојола је био опчињен Христом и његовом улогом на овом свету. Мистика Истока остала је да се подаје Богу оцу и да баштини елементе старозаветног наслеђа. Чак су и контемплативне праксе старих редова Запада (бенедиктинаца, цистерцита или франјеваца) била претешка и неприступачна за динамику нових монаха. Игњације је нудио нешто ново: *бити Христом – проживљавањем Христа*.¹⁹

У том проживљавању Христа лежи мистика језуизма. Духовним вежбама, које надгледа учитељ, феноменолошком методом уношења у јеванђељска стања и доживљаје, мистик проживљава оваплоћење Бога, које се у својој историчности уистину десило.²⁰ Он живи Христа: пати и саосећа са њим као и он, несебично даје и прашта, спознаје тајне духа светог, носи крст и пострадава. Духовне вежбе су конципиране тако да ученик уз помоћ учитеља ствара у својој души слике из живота Христовог и тако пролази део по део Новог завета. Ове слике се утискују у душу ученика и проживљавајући Бога сина у себи, ученик гради простор у коме усмерава вољу ка стању милости, чиме се изазива изливање Духа светог, и постизање блаженства. Кроз *Esercizi spirituali* (Духовне вежбе) Лојола подучава да то проживљавање Христа мора да тече „као на траци“: нове слике замењују старе, све док искушеник не постигне идеално стање контемплације када му слике више нису потребне.²¹ То је процес непрестаног вежбања: чула, маште, интелекта и осећања.²² У њима се разуздана стихија фантазија и чула усмерава на слике из Христовог живота.

На Истоку ће мистика језуизма бити осуђена као фетишизација људске стране Бога. Ипак, то је само донекле тачно, јер Лојола не говори о људској страни Христа, већ управо обрнуто – о божанској страни утеловљеног Бога.²³

Прво начело које се код језуита појављује је *христоцентризам*.²⁴ Језуитски приступ вери јесте потпуно посвећење Исусу Христу. „Исус је једини пут Оцу, он је

pedija Larousse, том 1, Vuk Karadžić, Beograd, 1971, стр. 539.) Дакле, без воље је немогуће досегнути стање милости, али само уколико воља постане средство, или још грубље и огољеније, процес, форма, посуда или суд да се досегне милост, и тиме омогући изливање Духа Светог у „долину суза, и тиме и спавање, на ономе свету, и вечни смирај.

¹⁹ „Как утверждают исследователи деятельности Лойолы, главная особенность *Духовных упражнений*, в том, что их нужно не прочитывать а пережить“. (http://www.trizland.ru/trizba/pdf-articles/triz-profj_jomal/5-14-web.pdf. „Педагогические примеры иезуитов“)

²⁰ Језуити ово стање називају *проматрање* или *стечена контемплација*. Оно је „(...) redovito otajstvo iz Kristova života u kojima se promatraju osobe, njihove riječi i djela. (Dv 106–108)“.

„Promatranje otajstva iz Kristova života uvodi preko povjesnog događaja u spoznajnu i povjesnog i slavnog Krista. To je put za nutarnju spoznajnu Krista, da ga se više uzljubi i naslijeđuje. (Dv 104)“ (<http://jagor.srce.hr/isusovci/gnacmol.html>: „Sveti Ignacije kao učitelj molitve“)

²¹ Ђ. Карери: „Уметник“, *Ликови барока*, Clio, Београд, 2004, стр. 348.

²² Pedro Tomás Torrubia: *Practica de los ejercicios espirituales de San Ignacio de Loyola*, Parte Segunda, Imprenta de la Viuda de Manuel Fernandez, calle de Toledo, 1761.

²³ Игњације Лојола дао је томизму мистичну димензију. Лојола не крије томистички креационизам: „Џовјек је створен. (...) Бог у Kristу постаје Господин, у којем се остварује помирење између Бога и њовјек а и омогућује остварење њовјекова циља у дјелу откупљења. (Dv 23)“. (<http://jagor.srce.hr/isusovci/teodv.html>: „Teologija duhovnih vježbi Ignacija Loyolskog“).

²⁴ „Тецентризам код Игњација постаје кристоцентризам. Створитељ постаје Откупитељ. Код Игњација у тому нема супротности, напротив та се два видика надопуњују“. (<http://jagor.srce.hr/isusovci/kdid.html>)

једини посредник, преко којег се све враћа Оцу“.²⁵ Њоме „хоће Игњације једино да приправи у души тло за што плоднију сурадњу људске слободне воље са милошћу Божјом. Највећа заблуда, у коју може пасти духовна особа јесте нека врста квијетизма, када наине нетко почне очекивати потпуни, блажени мир, већ овдје на земљи“.²⁶ Последица тога је инсистирање на јакој вољи и бескомпромисна борба против предестинације.

Друго начело јесте *молинизам*, настао по упокојењу Лојоле, а његов је родоначелник је отац Молина, ученик професора Педра Фонсеке (*Pedro Fonseca*). Овај професор настоји да оправда становишта Тридентског сабора, те 1588. издаје омању теолошку књижицу: *Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis* („Слагање слободне воље са даровима милости“). Молина је снагом сопственог ауторитета настојао да нађе тумачење за чувени Августинов исказ: „(...) милост није дата свим људима; и онима којима је дата не добијају је према заслуги својих дела, ни према заслуги своје воље... Милост је разложним милосрђем Бога дата онима којима ју је Господ дао. Праведним судом Бога није дата онима којима ју је Бог ускратио“.²⁷ Августин је очигледно дао предност Божјој милости над људском вољом, јер је држао да само она може вољу приморати на добро. Међутим, протестанти су овај исказ тумачили као потпуни тријумф милости над људском вољом, која се нарочито запатила код калвиниста. Насупрот томе, Тридентски сабор је изнео тумачење према којем ће „милост постићи свој циљ само толико, колико људска слободна воља буде са њом сурађивала“.²⁸ Молина ће смело устврдити како тек људски напор, његова слободна воља у садејству са милошћу која задобија још већу милост како та воља јача, доводи до исконских дарова Бога. За исусовце побожност и није ништа друго до проналажење Бога у свим стварима,²⁹ један вољни напор, који настаје у садејству са Богом, али који се без воље не може развити. На то су реаговали други редови. „Доминиканци из Шпаније сматрали су да је св. Тома угрожен и кренули су у битку. Међутим, језуити су у целини стали уз молинизам“.³⁰ Тај отпор био је доследан, чак и када је светски признати ауторитет, доминикански професор *ex cathedra* Бањез (Bañes) оптужио Молину да је пелагијанац,³¹ што је оптужба за грубу јерес, јер је Пелагије сматрао да се људско спасење придобија голим напором људске моћи, и да никакве ту милости Бога нема. Међутим, ни језуита Молина неће остати дужан доминиканцима, које

²⁵ Ibidem.

²⁶ G. Bernoville: *Isusovci, Život*, Zagreb, 1938, str. 77.

²⁷ St. Augustinus: op.cit: H. Marrou: *Saint Augustin et l'augustinisme*, Paris, 1957, page 92.

²⁸ G. Bernoville: *Isusovci, Život*, Zagreb, 1938, str.176.

²⁹ C. de Dalmases: *Sveti Ignacije Loyolski*, Filozofsko-teološki Institut Družbe Isusove, Zagreb, 1989, str. 211.

³⁰ Ž. Delimo: *Katolicizam između Lutera i Voltera*, IK Zoran Stojanović, Sremski Karlovci, 1993, str. 186.

³¹ „Los jesuitas, cuyo adalid era Luis de Molina, autor de la *Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis*, reaccionando frente al fatalismo protestante de Lutero y sus fautores, trataban de salvar la libertad humana del determinismo divino. Por ello, los hermanos dominicos, con Domingo Báñez a la cabeza, los acusarán de caer en el error de Pelagio. Ante esta acusación, los jesuitas se defenderán contraatacando y acusando a su vez a dominicos de abrazar el error de Lutero“. (<http://www.filosofia.org/ave/001/a152.htm>: „La polémica de auxilios 1582–1607“ Universidad Pontificia de Salamanca, Castilla y León, España).

ће оптужити за квијетизам и дозивање предестинације, каква се већ учврстила у јеретичком учењу протестанта Калвина, које је осудио Тридентски сабор.³²

Треће начело је *пробабилизам*. То је наука о вероватности, и тиче се односа према греху. Католичка црква сматра да човек јесте грешан и да путеност указује на то, али да то није, као код протестаната, истински грех, већ само склоност ка греху против којег је могуће борити се и победити.³³ Пробабилизам је покренуо још доминиканац Вартоломеј од Медине (*Bartolomeo de Medina*), редовни професор свеучилишта у Саламанки. Према овом учењу, *све оно што није противно учењима Цркве, то је допуштено*. Пробабилизам, баш и као молинизам, подстиче, дакле, људско судеоништво у делу спасења. Посебно Суарез, али и Васкез говоре о *sciencia media* према којој Бог има знање и свест о свим будућим слободним делима својих створења, и које у њему обитава као могућности (*potentia*), независно од његове опште воље.³⁴ На тај начин исусовци су оставили могућност да слободна воља (п)остане део Божјег промисла и да не прелази оквире Тридентског сабора, који ју је дефинисао као одговор на протестантско, фаталистичко учење о предодређењу.

Исусовци показују интересовања за непосредан живот. Много више од појмова интересују их појаве. Отуда у окриљу реда настаје казуистика као правна наука која је у непосредном процесу саодношења спрам непосредног греха. Она се у свеучилишним студијама назива још и *Студиј разних питања савести (Casus conscientiae)*. Казуистика је, дакле, осмишљена тако да разреши реалне животне околности и да пропише шта је морално када верник западне у контрадикторну ситуацију. Тако, када туционисти кажу да мораш да идеш на литургију када си грипозан (ригоризам), лаксисти тврде обрнуто: „Ни говора!“³⁵ Управо лаксизам омогућава ситуацију коју правници називају проширено или лабаво тумачење. Лаксистички приступ омогућава било које деловање које је „са добром намером“ (*bona fides*). А пошто је добра намера у деловању језуита увек „у име Бога“, то је готово свако понашање једног исусовца морално, јер он заправо и нема сопствену вољу. Надахнут вером језуита је у некој врсти „сагласја“ са својим учитељем, а овај са папом, Црквом и Христом. Тако се омогућава својеврстан фундаментализам изабраних чланова реда који су положили завет на верност: реду (и војсци претпостављених), римском епископу (папи), Христу, и самом Богу оцу. Како год било, пробабилизам се дефинише слободом деловања у ситуацијама када не постоји забрана избора неке од опција.

Врхунска намера којој исусовац стреми јесте четврто начело: *Omnia ad maiorem Dei gloriam* – О. А. М. Д. Г или „Све на већу славу Божју“. Она се још тумачи и као:

³² „(...) c'est le Jesuite Ripalda qui nous l'apprend: Bannez et ses disciples, dit-il, ayant appelé pélagienne la doctrine de Molina, les nôtres, pour éloigner d'eux cette note de Pélagianisme, donnaient comme calviniste la doctrine de leurs adversaires“ (A. Guettée: *L'histoire des Jésuites*, t.1, page 308)

³³ Ž. Delimo: *Katolicizam između Lutera i Voltera*, IK Zoran Stojanović, Sremski Karlovci, 1993, str. 62.

³⁴ „La sciencia de simple inteligencia es ciencia de esencias y antecede a todo acto libre de la voluntad divina. Con ella Dios conoce todo objeto necesario o posible –y por ello la ciencia de simple inteligencia no puede ser diferente de como es– independientemente de su existencia, v. gr., Dios conoce que el hombre es animal racional, tanto si existe, como si no existe. De este modo, a través de esta ciencia, Dios conoce todo aquello que la potencia divina puede realizar“. (<http://www.filosofia.org/ave/001/a152.htm>: „La controversia dogmática – ciencia media“, Universidad Pontificia de Salamanca, Castilla y León, España)

³⁵ G. Bernoville: *Isusovci, Život*, Zagreb, 1938, str. 184.

„Животом и делом читуј славу Божју!“ Слављење Бога циљ је језуитског реда. Све се мора подредити том циљу и све се мора радити како би тај циљ био остварен. Сва средства ради Божје славе су дозвољена. Због тога је уврежено становиште да је језуизам теократски макијавелизам.³⁶ Оно „све“ у слогану указује на неумољивост до бескрупулозности када је у питању одбрана интереса Бога Христа, Цркве и папства.³⁷ Уколико је у питању одбрана Бога (у лику свете Цркве) сва средства су дозвољена, чак и лукавство, реторика и сила, нарочито ако је на другој страни Сотона који не бира средства да разори Цркву и хришћанску веру. Ради се о својеврсном гипком томизму, таквом који управо захваљујући својој казуистици и окренутости реалном свету (појавама), а не начелима и идејама, може да парира антихришћанским учењима.³⁸ Управо лаксистичко начело омогућава да се може све и увек оправдати девизом О. А. М. Д. Г. На то указује и једно подначело овог основног постулата: *Cui licitum est finis, etiam licent media* (упрошћено: *Finis santificas media*), што би се могло превести са: „Циљ оправдава средство“.

Пето начело, *беспоговорност*, најбоље осликава оснивачеве речи: „Треба да смо покорни и пасивни као лешеви!“ Начело беспоговорности, *obedientia cadaveris*, или напосто „као леш“, остаће једно од најбитнијих начела језуитског реда све до данашњих дана. Када говори о послушности према ауторитету Цркве и папству Лојола каже и следеће: „У правој и потпуној послушности, драга браћо, ја жарко желим да се истакну сви који у овој дружби служе Богу, нашем Господу, и да се по тим особинама препознају прави и истинити синови Дружбе. Они пред собом немају никада особу којој се покоравају, папу, већ Христа Господа којему се покоравају. А ако поглавар наш, папа, има нешто мање разборитости и мудрости, не смијемо у послушности према њему као поглавару ни најмање попустити, јер он заступа особу онога чија мудрост не може погријешити и који ће увијек надокнадити оно што његовом слуги недостаје“.³⁹ Сам Лојола је беспоговорни паписта, али не папе као смртног и грешног бића, већ Христа који је уређење винограда препустио Цркви, своме телу на земљи.

Следеће, шесто начело јесте начело *апостолске мисије*. Јерес више није била основна преокупација цркве, јер су верници постали више-мање лојални. Главна брига били су неверници, свих врста и боја, а њих је заиста било много: пагани, мухамеданци, Јевреји и расколници. За њих је требало пронаћи другачији приступ – суптилнији, јер груба сила није давала резултате. Тако је епоху инквизиције и пеналних мера из доминиканске ере заменило убеђивање, красноречје, машта и симболички израз језуитског доба.

³⁶ Видети: Н. Милошевић: *Марксизам или (ту) језуитизам*. Слично износи и Даворин Трстењак. Он између осталог у својој критичкој студији о активности језуита истиче и следеће: „Jezuisti je red radio i radi na uspostavljanju teokracije (božje gospodstvo) srednjega vijeka...“ (D. Trstenjak: *Jezuite*, Dioničarska tiskara, Zagreb, 1911, str. 83).

³⁷ P. Leposavić: *Papstvo (istorija Rimokatoličke crkve)*, IGAM, Beograd, 2005, str. 442: „Iza riječi sve u navedenom sloganu skrivaju se sve one neizrečene devijacije, zloupotrebe i zamke, jer iako načelo zvuči dobronamjerno ono u sebi skriva punu mogućnost zloupotrebe. Jer u odsudnim ili prelomnim trenucima, u situaciji koju zovemo *sve ili ništa*, jezuiti su pokazali, kroz svoju praksu, da su zaista spremni na sve, pa i na najveća zla i zloupotrebe“.

³⁸ G. Bernoville: *Isusovci, Život*, Zagreb, 1938, str. 192–193: „Isusovački je tomizam pokraj sve nepopustljivosti u bitnim stvarima vrlo gibak i širokogrudan...“ Језуизам је управо захваљујући гипком приступу успео да парира инфилтрацији протестаната и касније масонерије у државне и парламентарне институције“.

³⁹ P. Leposavić: *Papstvo (istorija Rimokatoličke crkve)*, IGAM, Beograd, 2005, str. 441.

Апостолска мисија подразумевала је неколико радњи. То је најпре, служење у послању (апостолат): Лојола у својим списима наводи: „И сам Господ наш, Исус Христос, дошао је снагом примљеног послања, које га овлашћује за проповедање“ (али и *на* проповедање – елемент милости, Божје замисли). Господ је своје послање пренео на апостоле: „Као што је мене послао Отац, тако ја шаљем Вас“ (Јеванђеље по Јовану 20, 21).

Друга радња је мисионарство: то је непрестана борба за задобијање душа преко уставне: „*Avundar las animas*“, – „*помагати душама*“.⁴⁰ Душама се може помоћи апостолатом, а кроз мисионарство, ако се већ нису определиле за новцијат (ступање у ред). Овај је апостолат првенствено намењен другима, ближњима.⁴¹ Језуитски приступ још је ригиднији у допуштању да душа сама пронађе пут до божанског. За то нема места. У мистици језуизма ми не наилазимо на душу као скуп доживљаја, већ на душу као процес; она је средство божје милости и сврха спасења на земљи.⁴² За разлику од овако прихваћене анатомије душе верујућих, код обичних верника душа јесте прекривена патином наталожених и напарложених доживљаја, па се у тој фази душа, средствима социјалне контроле, као што су естетска мерила, наук Цркве, савети... једном речју мерама ауторитета, води ка стању милости. То је тип социјалног односа у којем се *ближњи подстиче на уподобљавање вери различитим начинима послања*: говорима и поукама, побожним разговорима и подстицањем на добра дела, духовним вежбама (методом игњацијевске побожности), исповедањем, поучавањем (деце и неуких), делима милосрђа (помагање немоћнима, слање дарова, мирење завађених, помагање сиромаша и затвореника), школама (колегијуми, у којима се лаици обучавају у Христовом духу; и свеучилишта), те штампом.

Неколико је обележја апостолских мисија:

– *ширење вере (мисионарство)*. Позвање у ширењу вере основна је дужност сваког језуита. Лојола о томе говори: „Исус Христ жели да освоји цели свет за Бога и тражи сараднике“.⁴³ Неуморан рад на ширењу вере огледао се нарочито у покрштавању пагана и неверника. То је онај познати Христов позив на рад у винограду, који је Католичка црква тако предано прихватила на себе. Средином 16. века прегалачки рад језуита мерен је бројкама. На дан је било покрштавано и по 5.000 пагана.⁴⁴ Њихов рад био је толико неуморан да је крајем 16. века само на јапанском архипелагу живело преко 300.000 хришћана;⁴⁵

– *одбрана вере* један је од темеља реда. „Светац се осјећа позваним радити за обрану и ширење вјере на заповјед Крстова намјесника на земљи“.⁴⁶ То ће начело послужити Цркви да поврати изгубљене вернике у многим земљама средње Европе: Аустрији, Штајерској, Крањској, Бохемији, Мађарској, Ердељу, па чак и у Галицији и Рутенији (данашња западна Украјина), где су у настојању сједињавања православних и католика кроз унијатизам, отворили сукоб са Московском патријаршијом.

Начини одбране вере нарочито су методолошки разрађени. То је у основи борба против: јереси, секти и погубног утицаја тајних друштава, у првом реду масоне-

⁴⁰ H. Rahner: *Razvoj Ignacijeve duhovnosti*, Ljubljana, 1985, str. 49.

⁴¹ О томе сведочи и генерал реда, Аруле: „Scopo del nostro lavoro educativo è di formare uomini-per-gli-altri; uomini che non vivono per se stessi, ma per Dio e il suo Cristo, l'Uomo-Dio che ha dato la vita per tutti...“ (<http://www.sjweb.com>)

⁴² I. Lojola: *Načela jezuita*, predgovor, Beograd, 1987, str. XXV.

⁴³ I. Lojola: *Духовне вежбе*, 95.

⁴⁴ Ž. Delimo: *Katolicizam između Lutera i Voltera*, IK Zoran Stojanović, Sremski Karlovci, 1993, str. 134.

⁴⁵ Ове податке наводи Жан Делимо: *Ibidem*, str. 137.

⁴⁶ <http://www.isusovci.hr/isuid.html>

рије. У додиру на терену морало се приступити лаксизму, како би борба уродила плодом (теократски макијавелизам);

– *напредак душа*. То укључује како рад на напретку индивидуалних душа, тако и свих душа у једној заједници. Патетику узвишености средњовековног човека замениће прави емоционални крешендо барокне контрареформације. Последица на- претка душа је енциклопедијски интегрализам природних, техничких и друштвених наука, и незаобилазан систем образовања који су поставили још језуити, а који и данас представља темељ савременог образовања. Он је заснован на тврдим начелима, енциклопедијском образовању, и ауторитарном знању које се превентивно бори против индивидуалистичког релативизма протестантских „искривљавања“.⁴⁷

Војна структура реда

Структура реда није превише сложена. Сходно свом војном устројству на челу реда налази се *генерал*. Он под собом има 4 до 6 асистената и једног *адмонитора*. Сви они заједно, укључујући и генерала реда, чине *Генералну конгрегацију*. Поред Генералне конгрегације у провинцијама постоји још и *praepositus provincialis* или напосто – *провинцијал*, који је такође састављен на принципу *колегијум-а*.⁴⁸

Редовни чланови језуитског реда разврстани су у четири степена (ордена): 1) новаци, 2) схоластици, 3) коадјутори, 4) професи.⁴⁹

1) *Новаци* или *искушеници* су кандидати за приступање језуитском реду. Они се нарочитим педагошким мерама подвргавају послушности старијих чланова. Овде нема места за индивидуалну вољу, независну личност или самосталан рад, пошто би то обесмислило сврху постојања Дружбе. Друштво је замишљено као војска у којој они на врху планирају стратегију, и раде на њој, а нижи је извршавају на терену. „Тко се покорава мора да (...) своју вољу одбаци; мора да учини вољу вишега својом, и још више, мора да вољу вишега сматра вољом божјом...“⁵⁰ Из овога се већ види да „организација овог реда тежи томе, да сваког њеног члана претвори у механичко оруђе, којим би се могло дејствовати у сваком правцу (...)“⁵¹ Ипак, ова послушност се пре доживљава као

⁴⁷ На то наилазимо у: Fr. William J. McGucken, *The Jesuits and Education*, Wipf & Stock Pub, 2008, p. 9: „Almost against his will, St. Ignatius and his followers came to see the power of education. This would not be a cure for heresy but a preventative of it. To save southern Germany for the Church there was needed a genius like Peter Canisius, and even his heroic efforts were powerless to remedy all the ravages wrought by heresy and worldly prelates. But once you get control of the youth, train them in right principles, impart to them at the same time an education the equal or superior of any in Europe, and the whole world is saved for the Church“.

⁴⁸ Колегијално устројство власти настало је из најбоље баштине средњовековног схватања олигархизма према коме је: „Оно што се односи на све мора бити одобрено од свих“ (*Quod omnes tangit ab omnibus comprobari debet*). Овде нема места за прегласавања, пошто се ради се о својеврсном систему усаглашавања ставова, тако препознатљивом у колегијалном систему власти. Отуда ће велики канонист Угучо (*Huguccio*), у 13. веку рећи да је онај који се, упркос свему, не придружи већини, сраман (*turpis*), али и то да су у једном телу, какав је колегијум или управа, неслога и разноликост такође срамни. Видети више у: Ž. I Gof: *Srednjovekovna civilizacija zapadne Evrope*, Jugoslavija public, Beograd, 1974, str. 326.

⁴⁹ Б. Надовеза: „Доктрина језуита“, *Пелуџа*, 1–2/2004, Шабац, 2004, стр. 67.

⁵⁰ D. Trstenjak: *Jezuite*, Dionička tiskara, Zagreb, 1911, str. 11.

⁵¹ А. Колесников: „Улога језуитског реда у контрареформацији“ *Весник српске цркве*, бр. XXXIV, Београд, 1929, стр. 343.

једнодушност са вођом, него подложност вођи. То је један специфичан вид фундаментализма, у којем нижи члан реда не ради нешто из морања или присиле, коју намеће субординација, већ из сагласности, где је воља вишег његова воља, која интериоризованим нормама постаје потреба-за-делањем.⁵²

2) *Схоластици* су већ чланови реда, пошто су положили заклетву на његову верност. Ипак, они су у таквом положају да их управа друштва може увек, и без икаквог објашњења, удаљити из реда. То је разумљиво, јер је положај схоластика орочен на време учења и обуке, које је временски ограничено, па су могућа посртања чланова, још недовољно припремљених на позив.

3) *Кoadјутори* су такви приступници који имају обавезу полагања монашког завета. Овде се првенствено имају у виду моћне личности из световног живота.⁵³ „Управљати савешћу владара значило је владати помоћу њих, а пошто је циљ био достојан хвале – обезбедити спасење душа свих поданика дотичног владара – сва средства је требало сматрати исправним“.⁵⁴ Када говори о владарима Лоренцо Фореро (*Forero*) каже и ово: „Паметни људи треба да заузимају положаје у близини владара, освоје њихово поверење и приволе их католицизму. (...) треба радити на томе да се контрола над његовом савешћу институционализује. Тако су у католичком упоришту у немачким земљама, Баварској под Вителсбаховима, 1583. године исусовци предложили Вилхелму V да оснује *mensa conscientiae* по узору на сличну институцију у Португалу и Шпанији, то јест један савет који ће одлучивати о исправности доношења свих важних политичких потеза, као што су објаве рата, увођење нових пореза и слично“.⁵⁵ Управо преко исповести Дружба исусова сазнаје за многе тајне са европских дворова и тако подешава своју политику и политику Цркве.⁵⁶

4) „*Професи* су виши степен и полагају, поред три уобичајена монашка завета, и завет да ће беспоговорно ићи куда папа хоће“.⁵⁷ Само су њима поверене све тајне реда, а њихове обавезе и одговорности равне су положају који имају.

Теренски рад и обрада података

Језуитски ред је својим приступима *борбе-за-веру* дао велики допринос савременим основама обавештајног рада на терену.⁵⁸ Основ обавештајног рада лежи у једном од темељних начела језуизма – *прилагођавању*. На самом почетку текста, у називи *Језуитској заклетви*, постоје, наводно, следеће речи: „Сине мој, сада си научен

⁵² G. Bernoville: *Isusovci*, Život, Zagreb, 1938, str. 144–145: „(...) poslušnost nije za njih podložnost vođi, već jednodušnost sa njim“.

⁵³ А. Колесников: „Улога језуитског реда у контрареформацији“ *Весник српске цркве*, бр. XXXIV, Београд, 1929, стр. 345: „Цареви су често били играчка у вештим рукама њихових васпитаника, језуита“.

⁵⁴ А. Проспери: „Мисионар“, (ур. Розарио Вилари), *Ликови барока*: 192–236, Clio, Београд, 2004, стр. 225.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ D. Trstenjak: *Jezuited*, Dionička tiskara, Zagreb, 1911, str. 82: „(...) gotovo svi kraljevi i knezovi evropski imadu jezuite, koji upravljaju njihovom savjesti, pa da tako jezuite vladaju cijelom Evropom. Ispovjed je sredstvo kojim Družba doznaje za najznamenitije stvari na dvorovima, jer jezuite ispovjedaju najveći dio katoličkog plemstva i mnoge katoličke knezove“.

⁵⁷ Б. Надовеза: „Доктрина језуита“, *Релуџа*, 1–2/2004, Шабац, 2004, стр. 47.

⁵⁸ F. Gury, P. Bert, *Gury's Doctrine of the Jesuits*, Kessinger Publishing, 2003.

да играш прикривено – међу римокатолицима да будеш римокатолик и да шпијунираш сопствено братство; да не верујеш ни једном човеку, нити у једног човека; међу реформистима да будеш реформиста, међу хугенотима да будеш хугенота, међу калвинистима да будеш калвиниста. Међу протестантима да будеш протестант и придобијањем њиховог поверења да држиш чак и беседу са њихове проповедаонице и да их потказујеш свом силином свога бића наше свете религије и нашег папе“.

И данас се прилагођавању најчешће прилази искључиво са негативне стране, па се оно дефинише као: претварање, мимикрија, софизам, слаткоречивост, фанатизам (у крајњем исходишту). Ипак, за следбенике Лојоле прилагођавање није ништа друго до: један специфичан израз придобијања људи за Христа. Основа сваког придобијања огледа се у одличној анализи којој претходи добар теренски рад. Рад на терену понајпре подразумева облике мимикрије и прилагођавања локалном окружењу, преузимање њихових обичаја и успешну акомодацију у непознат простор. Када се то деси следи теренско истраживање или студија случаја. Она подразумева прикупљање материјала из живота заједница, упијање животних сокова, ређање и систематизацију чињеница из живота, опажања... Тако се добијају темељне студије, својеврсни бревијари који се ређају, уредно бележе...⁵⁹ Следећу фазу обрада података у неком од језуитских центара где седе *profesores* који раде аналитичке послове – из чињеничног мноштва издвајају оне податке који носе тежину и снагу: препознају их, верификују, и на основу њих износе закључивања. Врхунску вештину представља синтетичка делатност тзв. *синтетичара*, који аналитичке одабирке прожимају у синтетичке ланце из којих се изводе општи закључци.

Посебан облик рада на терену спроводио се *придобијањем*. Има ту: опонашања, претварања, убеђивања, вештине слаткоречивог и суптилног наговарања, симболичког испољавања... Треба ући у свест лица или групе којој се проповедник обраћа, и на њихову свест калемити искуства католичког хришћанства, и мењати и исправљати тамо где је то нужно. Да би се то постигло, поред унутарњег, психолошког процеса опонашања и претварања, ваља наступати социјално навикнутим стандардима саобраћања у датој заједници (од правила опхођења који су идентични локалним обичајима, преко одевања, до колективних навика, конвенција и стандарда). Ово подилажење ради калемљења и исправљања основа је прилагођавања.⁶⁰

Поред прилагођавања, друго начело методолошког језуизма је *подржавање*, на које наилазимо у Посланици Галатима Св. апостола Павла (2:11–13). Прилагођавање, подржавање, па и *прикривање* (које се етички квалификује као ћутање Бога) биле су технике добро дошле, како освајачима нових простора, тако и освојенима: освајачима како би отупели голу репресију да би што брже, безболније и ефикасније извршили асимилацију, освојенима да би своје поразе учинили мање погубним. „Чланови овог реда постају као деца, када имају посла са децом, одраслима када треба да утичу на одрасле, војницима, сељацима и морнарима – према потреби. Они лове душе у златне мреже; они умеју да буду љубазни, умеју да се допадну, и да увере друге“.⁶¹

⁵⁹ W. M' Gavin: *Secret instructions of the Jesuits*, Published by J&T Simpson, Princeton, New York, 1831, p. 96.

⁶⁰ О методу прилагођавања код француских језуита у Канади више у: Takao Abé, *The Jesuit Mission to New France*, Brill, Leiden, Boston, 2011, p. 10.

⁶¹ А. Колесников: „Улога језуитског реда у контрареформацији“ *Весник српске цркве*, бр. XXXIV, Београд, 1929, стр. 346.

Оправдање за овакав приступ лова на душе у златне рибарске мреже, како су тај циљ предложили још рани апостоли, лежи у схватању светих отаца раног периода хришћанства, да су након времена Бога оца и силаска Бога сина, дошла времена Св. Духа и да је улога мисионарског апостолског деловања управо у томе да се омогући простор за силазак Светог Духа, да се омогући душама да, кротећи (само)вољу, досегну до стања милости и вечног спасења. Ово је за ране мисионаре уистину био задатак раван подвигу, и отуда не чуди њихов ентузијазам.⁶²

Језуизам је подразумевао проналажење најмањег заједничког именитеља са учењима заједница којима се подарује мисија.⁶³ То је значило изабрати најауторитарнији друштвени модел који постоји у одређеној заједници, и на њега накалемити хришћанско учење „свете католичке Цркве“.⁶⁴ Међутим, језуитско прилагођавање, које су његови отворени противници доживљавали као претварање, а приговарачи у Цркви као издају доктрина, доживљавало је и извесна претеривања. Она су ишла дотле да је мисионар Ричи (*Ricci*) скинуо чак и крст са распећем са одежде, а о Исусу је говорио чак јеретично – као о мудрацу, све ради задобијања душа, што не мора бити само по себи неморално, јер језуити о таквим искривљавањима говоре као о „нужди зарад буђења успаваних душа, које ваља на све начине продрмати.“ Слично је било са Вилињаном (*Vilignano*) у Јапану, чије је одвећ нескромно држање, какво иначе налажу јапански обичаји, изазвало праву буру негодовања ривалских фракција у самој цркви, нарочито фрањеваца и бернардинаца. Опозиција која се овом симболичком прилагођавању језуита опирала јачала је са непрестаним негодовањима и критикама доминиканског реда, који је користио своје утицаје да активира пажњу инквизиције. Доминиканци, чувари томизма, држали су да су основна учења Католичке цркве уздрмана превише ревносним, а евидентно искривљеним тумачењима језуита, које су „језовити“ правдали изнудом.⁶⁵ И заиста, тамо где није било силе, једино се прилагођавањем могло нешто урадити. Међутим, отпори у Индијама (мисли се на источне, азијске Индије) били су све већи, а резултати мршави... Успех мисија био је тек делимичан, а мале заједнице хришћанских верника остали су само пуста острва у мору пагана (хиндуиста, анимиста, будиста, конфучијанаца, таоиста...), па су ривалски редови могли да ликују.

Посебну улогу у обавештајним активностима одиграло је тзв. *управљање савешћу владара* којим је спровођено усмеравање политика хришћанских владара, нека врста савременог *opiniona*, и њихова инструментализација у одбрани западног хри-

⁶² Када мисионар Валињано говори да је по доласку у Јапан, читаву годину провео „нем као статуа,“ (из писма Генералу реда из 1581.) он при томе мисли на обавезу да најпре уочи ситуацију, и испуни завет опажња околности у којима ће водити мисију, како би тек након годину дана предузео радње због којих је и послат. Требало је дакле најпре, упознати културу народа или заједница у којој су мисионари, или с почетка најчешће само један или двојица њих, деловали. (видети више: <http://public.srce.hr/isusovci/etnolog.html>)

⁶³ Valignano: *Il Ceremoniale*, livre 14, pagina sconosciuta.

⁶⁴ А. Проспери: „Мисионар,“ (ур. Розарио Вилари), *Ликови барока*: 192–236, Clío, Београд, 2004, стр. 210: „Први циљ мисионара био је да стекне ауторитет, а најбољи начин да то постигне био је да усвоји најауторитарнији друштвени модел у датој култури, који би истовремено највише био у складу са моделом побожног човека према европским мерилима“.

⁶⁵ О односу доминиканаца и језуита у погледу томизма наилазимо у: Andrew Steinmetz, *History of the - Jesuits*, Richard Bentley, London, 1848, p. 38.

шћанства и католичких традиционалних вредности на уштрб реалполитике коју је увео кардинал Ришеље и галикански покрет у Француској.⁶⁶

У тој игри посебно место имало је подстицање оног „што заслужује похвалу, и толерисати и прикривати неке ствари за које је боље да не буду изречене или учињене“.⁶⁷

Активности реда

Ред је пролазио бурна раздобља. Од оснивања 1540. постојао је све до 1773, када га је папа Климент XIV укинуо, понајвише због притисака бурбона, али и осталих утицајних редова: фрањеваца, доминиканаца и бенедиктинаца. Притисци су долазили са дворова готово свих католичких владара: из Француске, Шпаније, Португала, чак и Аустрије. Језуити су временом запостављали духовне мисије и бригу о душама заменили учешћем у уносним пословима по западним Индијама. Већ тада су језуити отпочели са формирањем привредно-економских комуна – *редукција*, које су у неким крајевима сачувале своје истоветне обриси све до данас. Један од шпекулативних послова довео је до краха берзе у Парагвају средином 18. века, и пропасти француских трговачких предузећа, што је разбеснело француску владарску кућу, па их двор укида на територији краљевине.⁶⁸ Читава имовина исусоваца тада је заплена. Слично је урадио и португалски краљ који је у наступу суровости убијао исусовце, готово са истом бруталношћу, и жестином, као и француски револуционари неколико деценија касније.

Ред је обновљен 1814. године булом папе Пија VII – *Solicitud ommnium Ecclesiarum*. То је време у којем су француска револуција и Наполеонова освајања оставила пустош у католичкој Европи. На згариштима масонског безбожништва ваљало је саздати нову цркву. Нико није могао бити спремнији и бољи за такву делатност од исусоваца, „језовита“ који су и сами конципирани по узору на структуру тајних друштава, а до у танчина су познавали њихов рад и методе деловања. Од тада ће језуити имати нову улогу унутар цркве. Није то више била мисија у *Terra incognita*, нити рад зарад повратка залуталог стада, била је то сада борба да се пук и Црква сачувају од пошасту секуларизма, либерализма, модернизма и демократије.⁶⁹

Савремена светска дешавања у 20. веку утицала су на профилацију политике језуитског реда, понајвише у домену: социјалне политике, геополитике и радне етике. За исусовце нема сваки рад сакрално обележје; рад је свети у мери у којој извири из духовног позива.⁷⁰ Они ће се оштро противити сакрализацији профаног рада

⁶⁶ Ипак, велика је заслуга језуитског реда у преобраћању калвинистичког хугенота и протестантског владара Наваре и целе Француске Андрија IV (*Henri de Bourbon*) на католичанство крајем XVI века. (О овоме понешто у: R. Fülöp-Miller, „The Conscience of Kings“, *Power and Secret of the Jesuits*, 359–366, Kessinger Publishing's, 1930, Reprint 1997, p. 359–360).

⁶⁷ А. Проспер: „Мисионар“, (ур. Розарио Вилари), *Ликови барока*: 192–236, Цлио, Београд, 2004, стр. 211.

⁶⁸ Р. Лепосавић: *Papstvo (istorija Rimokatoličke crkve)*, IGAM, Београд, 2005, стр. 444.

⁶⁹ D. Trstenjak: *Jezuite*, Dioničarska tiskara, Zagreb, 1911, стр. 93: „Jezuite su ... najveći protivnici moderne kulture i njezina razvoja“.

⁷⁰ Становиште језуитске радне етике утемељио је исусовац Фрањо Суарез (*Francisco Suarez*), који: „(...) nadovezujući se na Tomu Akvinskog donosi teoriju staleža po kojoj redovnici i biskupi, analogno i svećnici – snagom posebnog poziva – žive u stanju savršenosti iz kojeg je isključen obični svjetovni kršćanin. (...) djelat-

који је пропагирао опусовац Хоземарија де Балагуер. Тако је социјални апостолат постао један од базичних критерија политичког деловања лојолита. Већ тада су многи исусовци заговарали *социјални апостолат праведника*, као противтежу антинародном неоколонијализму Сједињених Држава, јужноамеричких латифундиста и присталица „цркве богатих“, окупљених око *Opus Dei*, са једне стране, и присталица „Теологије ослобођења“ Леонарда Бофа (*Leonardo Boff*) са друге, који су спајали наизглед неспојиво – марксизам и хришћанство.⁷¹ Политика трећег пута између две блоковске групације тако је постала *језуитски патент*. Папство је, нарочито након великог савеза *Pax Americana*, водило политику још гипкијег томизма, онога који би помогао Цркви да уђе у потпуно недуховна подручја живота, ослањајући се на чланове над којима је ред Божјег дела претходно извршио индоктринацију. Истовремено, Црква је панично бранила томистичку доктрину од кварења разних „модернизатора и иноватора вере“. Лаксизам „језовита“, лојолиста, ту је могао само да смета.

Тако је утицај језуита током 70-их, 80-их и 90-их година двадесетог века знатно опао, а папа Војтила очистио је латиноамеричке епископије од језуитског утицаја, а у корист *Opus Dei*.⁷² Под утицајем перуанског свештеника Густава Гутиереза (*Gutiérrez*), који је осудио свет латиноамеричке сиротиње као: „свемир којим влада неправда, и чему је допринела и Црква богатих“,⁷³ генерал исусовачког реда Педро Арубe (*Arrupe*), наложио је својим мисионарима да постану део цркве сиромашних залагањем за социјалну правду.⁷⁴ У геополитичком смислу опусовци су се потпуно прислонили САД-коалицији (сателити у ЕУ и водеће земље сунитског ислама), пропагирајући својеврсну верзију католичке „протестантске етике и духа капитализма“, док су језуити остали на позицијама социјалне цркве сиромашних и социјалног капитализма учествујући у пројекту француско-немачке Европске економске заједнице (за угаљ и челик) и одржавајући добре дипломатско-обавештајне везе са Русијом (ЗНД и претходним СССР-ом), али и са шиитским и народњачко-социјалистичким (БААС) исламом. И данас су језуити препознати као „црна интернационала“ или заступници социјалног интернационализма.

nost u svijetu izgleda nepogodna da bi vodila ka svetosti“. (D. de Tourneau: *Opus Dei*, IK Geca Kon/ Miro Glavrtić, Beograd, 1991, str. 25).

⁷¹ За Леонарда Бофа је значајно да је позивао црквене кругове, посебно централу у Ватикану да постане предводница социјалне револуције у Латинској Америци, како би био збачен јарам сиромаштва који производе неоколонијални интереси САД, богата каста латиноамеричких индустријалаца и латифундиста и „црква богатих“.

„Crkva u Latinskoj Americi razvijala se posljednjih desetljeća u posebnim uvjetima zbog tamošnjih nepravednih političkih i vrlo teških socijalnih prilika. U tamošnjoj Katoličkoj crkvi širi se pokret socijalno svjesnih svećenika, koji su počeli propovijedati da Crkva mora biti uz potlačene, a ne uz tlačitelje. Stoga su se mnogi mlađi svećenici počeli svrstavati uz socijalne pokrete, pa čak i uz ljevičarske stranke, pojedinci su čak prišli i marksističkim gerilskim pokretima, pa je jedan od njih – svećenik *Camillo Torres* – poginuo 1966. u Kolumbiji kao gerilac. Taj je pokret dobio ime teologija oslobođenja, a o njemu se mnogo pisalo i govorilo, posebno kad su ga podržali i neki visoki crkveni predstavnici, kao brazilski biskup *Helder Camara*“. (<http://www.nacional.hr/articles/view/14163>)

⁷² В. Станковић: „*Opus Dei* – слуга или господар?“, *Српска слободарска мисао*, 2/2007: 207–226, Београд, 2007, стр. 215.

⁷³ Гутиерез ово сликава сажето, али сликовито: „Devet od deset Latinoamerikanaca su kršteni kao katolici, a 4 od 5 rođenih će umreti u siromaštvu“. (R. Hačison: *Opus Dei – njihovo carstvo dolazi*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 1998, str. 133).

⁷⁴ В. Станковић: „*Opus Dei* – слуга или господар?“, *Српска слободарска мисао*, 2/2007: 207–226, Београд, 2007, стр. 215.

Закључак

Сукоб језуита и опусоваца кулминираће за време четвртвековног понтификата Јована Павла II и накнадне управе Бенедикта XVI. Нарочито је Бенедикт XVI настојао да до крајњих консеквенци спроведе концепцију: гипког, прилагодљивог друштвеног и културног наука Цркве са крутом и конзервираном сржи верског приступа. Свепрожимајући утицај гипког католичанства у овосветовност комбинован је са тврдим конзервативизмом догматских основа „једног и светог католичанског наука вјере“. Језуити су 35 година били скрајнути из центара одлучивања унутар Цркве. Ипак, њихова реална моћ ни у једном тренутку није довођена у питање, јер су поседовали најквалитетније елитне школе.⁷⁵ Само у САД бројна дипломатска и обавештајна заједница похрањена је најквалитетнијим (са)знањима језуитске традиције и праксе. Сви су они постали носиоци језуитског учења. Њихов приступ сувише гипког томизма, који често искривљује наук вере, „квари га и меша“, али и шири простор екуменске и политичко-маневарске делатности, поново ће угледати светлост дана тек са понтификатом папе Фрање – првим представником језуитског реда на трону цркве Св. Петра у Риму.⁷⁶ У јавности се већ шпекулише о утицају генерала језуитског реда (*Adolfo Nicolas*), тзв. „црног папе“ на правце деловања новог папе. Владавина језуита Црквом данас оставља дубоке сумње да би наук вере могао бити поткопан. Постоје страховања да би се постдруговатикански *aggiornamento* могао урушити као кула од карата у лаксистичком релативизму језуизма који у свом инфилтрирајућем подилажењу другим учењима и верама слаби чврстину доктринарног томизма.

Да ли ће се управо то десити, или су језуити тек последња узданица Цркве да сачува хришћанство и да му подари место водеће религије света – остаје да се види.

⁷⁵ “Additionally, 28 college universities and a litany of elementary and high schools are rooted in the Jesuit tradition. The Jesuits were also the first to create private schools, who continually rank higher than most of their public schooling counterparts. Furthermore, the Jesuit legacy in social justice is nothing short of commendable”.

(“The Jesuits in America – A Legacy”, <http://messianicprogressive.wordpress.com/2013/02/20/the-jesuits-in-america-a-legacy/>)

⁷⁶ „У вези са тим опет је значајна беседа садашњег црног папе – језуите Шпанца Адолфа Николаса у студију сибирске католичке телевизије *Кана* у коме је он говорио о суштини служења језуита савременом световном друштву. Николас је годинама радио у Јапану, активан је поборник зближавања различитих култура и посебну пажњу поклања Истоку. У свом иступању он чак није ни поменуо име Христа, али је зато подвукао потребу *контекстуализације* и *инкултурације* доношења добрих вести који представљају његове главне облике, који потпомажу дијалог са различитим културама. Јер се управо у том дијалогу налази *тражење пуноће истине* као што на то позива и папа римски. Говорио је Николас и о потреби да се вера доказује, али треба да се доказује да је *наш живот – свакодневна реалност*, а *веровање је у могућности да се сачува пуноћа људског живота*. И најзад, обзиром да главну улогу игра чињеница да смо ми у глобализованом, врло разноликом и узајамно повезаном свету, свету је, по мишљењу Николаса, потребан такав систем управљања који ће бити ефикасан баш данас“. (Олга Четверикова, „Језуитско пролеће у Ваткану II“, *ФБ Репортер, facebookreportermonitor.wordpress.com*)

Литература

1. Bernoville, G.: *Isusovci, Život*, Zagreb, 1938.
2. Boisset, J.: *Kratka povjest protestantizma*, Kršćanska sadašnjost, Beograd, 1985.
3. Valignano, A. o: *Il Ceremoniale per i missionari del Giappone*, Edizioni di Storia e letteratura, 1946.
4. Veber, M.: *Protestantska etika i duh kapitalizma*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989.
5. Grupa autora: „Jezuiti/isusovci“, *Opšta enciklopedija Larousse*, tom 1, Vuk Karadžić, Beograd, 1971.
6. Guettée, A.: *L'histoire des Jésuites*, t.1, Librairie Huet, Paris, 1858.
7. Gury F., Bert P.: *Gury's Doctrine of the Jesuits*, Kessinger Publishing, 2003.
8. Dalmases, de C.: *Sveti Ignacije Loyolski*, Filozofsko-teološki Institut Družbe Isusove, Zagreb, 1989.
9. Delimo, Ž.: *Katolicizam između Lutera i Voltera*, IK Zoran Stojanović, Sremski Karlovci, 1993.
10. Карери, Ђ.: „Уметник“, *Ликови барока* (приредио Вилари, Розарио), Слио, Београд, 2004.
11. Колесников, А.: „Улога језуитског реда у контрареформацији“, *Весник српске цркве*, бр. XXXIV, Београд, 1929.
12. Leposavić, P.: *Papstvo (istorija Rimokatoličke crkve)*, IGAM, Beograd, 2005.
13. Lojola, I.: *Načela jezuita*, Beograd, 1987.
14. Loyola de I.: „Préface du père Louis Gonçalves da Cámara“, *Le récit du pèlerin – Autobiographie*, Fidelite – Salvator, Namur, 2006.
15. L Gof, Ž.: *Srednjovekovna civilizacija zapadne Evrope*, Jugoslavija public, Beograd, 1974.
16. Marrou, Henri-Iréné: *Saint Augustin et l'augustinisme*, Paris, 1957.
17. M' Gavin, W.: *Secret instructions of the Jesuits*, Published by J&T Simpson, Princeton, New York, 1831.
18. McGucken, Fr. W.: *The Jesuits and Education*, Wipf & Stock Pub, 2008.
19. Надовеза, Б.: „Доктрина језуита“, *Религија*, 1–2/2004, Шабац, 2004.
20. Parsons, T.: *Moderna društva*, Gradina, Beograd, 1992.
21. Проспери, А.: „Мисионар“, (ур. Розарио Вилари), *Ликови барока: 192–236*, Слио, Београд, 2004.
22. Rahner, H.: *Razvoj Ignacijeve duhovnosti*, Ljubljana, 1985.
23. Станковић, В.: „Opus Dei – слуга или господар?“, *Српска слободарска мисао*, бр. 2/ 2007, Београд, 2007.
24. Steinmetz, A.: *History of the Jesuits*, Richard Bentley, London, 1848.
25. Takao, A.: *The Jesuit Mission to New France*, Brill, Leiden, Boston, 2011.
26. Trstenjak, D.: *Jezuite*, Dioničarska tiskara, Zagreb, 1911.
27. Torrubia, Pedro T.: *Practica de los ejercicios espirituales de San Ignacio de Loyola*, Parte Segunda, Imprenta de la Viuda de Manuel Fernandez, calle de Toledo, 1761.

28. Tournau, de D.: *Opus Dei*, IK Geca Konj Miro Glavurtić, Beograd, 1991.
29. Fülöp-Miller, R.: „The Conscience of Kings“, *Power and Secret of the Jesuits*, 359–366, Kessinger Publishing’s, 1930, Reprint 1997.
30. Hačison, R.: *Opus Dei – njihovo carstvo dolazi*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 1998.
31. <http://www.nacional.hr/articles/view/14163/>
32. <http://public.srce.hr/isusovci/etnolog.html>
33. <http://www.isusovci.hr/isuid.html>
34. <http://www.sjweb.com>
35. <http://www.filosofia.org/ave/001/a152.htm>: „La controversia dogmática – ciencia media“, Universidad Pontificia de Salamanca, Castilla y León, España
36. <http://www.filosofia.org/ave/001/a152.htm>: „La polémica de *auxiliis* 1582–1607“, Universidad Pontificia de Salamanca, Castilla y León, España
37. <http://jagor.srce.hr/isusovci/kdid.html>
38. <http://jagor.srce.hr/isusovci/ignacmol.html>: „Sveti Ignacije kao učitelj molitve“
39. <http://www.gesuiti.it/storia/24/25/485/450/772/schedabase.asp>
40. http://www.trizland.ru/trizba/pdf-articles/triz-profj_jornal/5-14-web.pdf: „Педагогические примеры иезуитов“.
41. <http://www.redovnici.hr>
42. <http://messianicprogressive.wordpress.com/2013/02/20/the-jesuits-in-america-a-legacy/>
43. Четверикова, О.: „Језуитско пролеће у Ваткану II“ *ФБ Репортер*, facebookreportermonitor.wordpress.com